

“Bouwen onder de gezichtshoek van het verleden”

Het verhaal over de opgraving onder hotel Derlon. “Maastrichtse geschiedenis gestoken in een modern jasje”.

Geschreven door: Chris Meys, *Bouwen onder de gezichtshoek van het verleden*, Maastricht 2003. Ongepubliceerd typoscript, 13 pagina's

Inleiding

In 1983 werd het Onze Lieve Vrouweplein grootschalig aangepakt in het kader van een opknappbeurt. Zo ook het statige hotel Derlon, gelegen in de noordoosthoek van het plein. Hotel Derlon is een van de oudste hotels van de stad. Het is opgericht in 1853 en vernoemd naar chef-kok Louis Derlon. Het hotel huisde in een negentiende-eeuws pand dat door zijn instabiliteit niet meer behouden kon blijven. Zelfs de voorgevel ging verloren, het was technisch niet haalbaar gebleken deze te behouden. Omdat het gehele complex onderkelderd zou worden, was oudheidkundig bodemonderzoek vereist. De verwachtingen waren hooggespannen, vanwege de cruciale ligging van de bouwplaats met betrekking tot diverse perioden van de stadsgeschiedenis. Archeoloog T. Panhuysen zegt hierover: “ Onze speciale belangstelling ging uit naar de mogelijkheid van een eventuele poort in de laat-Romeinse castellummuur en naar de koorpartij van de 14^e - eeuwse Sint-Nicolaaskerk, waarvan nog een deel bewaard was in de achtergevel van Derlon”. ¹

De hoge verwachtingen blijken achteraf beschouwd terecht te zijn geweest. Het bodemarchief onder hotel Derlon was goed bewaard en gaf in feite een groot deel van de ontstaansgeschiedenis van de stad Maastricht prijs.

Het centrale thema in dit verhaal is de omgang met het Romeinse erfgoed. Hoe gaan we in onze tijd met de Romeinse tijd om en hoe ging men in de periode daarvoor om met de Romeinse relictten. Hoe mensen in het verleden tegen het verleden aankeken is terug te zien in hun omgang met het gebouwde erfgoed. Liet men bewust iets staan of bouwde men er klakkeloos overheen?

De Derlon -opgraving leent zich uitstekend om naar de omgang met het Romeins verleden te kijken. De opgraving kenmerkt zich door de vele lagen van bewoning die terug te vinden zijn onder het hotel. Daarnaast is de opname van de opgraving en een daaraan gekoppelde permanente tentoonstelling in het hotel uniek te noemen.

In dit essay zal ik eerst in chronologische volgorde de verschillende bewoninglagen bespreken die aangetroffen zijn op de plaats van de opgraving en de omgang en aandacht van de mensen in het verleden met dit gebouwde erfgoed. Er is in dit verhaal

---

¹ T.A.S.M. Panhuysen, *Maastricht staat op zijn verleden* (1984) 37

speciale aandacht voor de omgang met het Romeinse erfgoed. Vervolgens zal ik de plaats van de opgraving binnen de aanwezige kennis over het verleden in Maastricht behandelen. Daarna zal ik nader ingaan op de omgang met het Romeinse erfgoed van Maastricht en in het bijzonder Derlon anno 1983 en anno 2003.

Chronologisch overzicht van de belangrijkste bewoningslagen die gevonden zijn door het bodemonderzoek. En op welke manier ging men in het verleden met het Romeinse erfgoed om?

In 1983 is er opgegraven onder hotel Derlon. De archeologen hebben destijds gekozen om twee werkputten aan te leggen. In onderstaande tekst zal ik de belangrijkste uitkomsten per werkput in chronologische volgorde behandelen. Ook zal ik beschrijven wat er met de aanwezige bouwresten, in het bijzonder de Romeinse overblijfselen gedaan is, te beginnen met werkput 1.

De eerste werkput werd aangelegd op de oostelijke helft van het bouwterrein binnen het Romeinse castellum. "Het was bekend dat dit perceel lang onbebouwd was gebleven en zelfs de recente bebouwing had grote delen van de ondergrond onberoerd gelaten".² De stratigrafie was goed bewaard gebleven en liet een pakket ophogingslagen zien die van de 13^e eeuw terugging tot de late prehistorie. De oudste bewoningslaag die in deze put gevonden is dateert uit de voor-Romeinse periode. Het gaat om een circa negen meter lange en drie meter brede weg die met maaskeijtjes geplaveid is. Het zou gaan om de oudste verharde weg van Nederland! De weg is moeilijk te dateren (100 v. Chr.), maar het is niet ondenkbaar dat zij het eerste concrete bewijs is van een voor-Romeinse nederzetting.

Boven deze weg zijn houtresten gevonden uit de eerste eeuw na Chr. Ook is een deel van de grindweg gevonden die de Romeinse heerbaan representeert. Deze grindlaag was ten tijde van de eerste steenbouw, dan spreken we over de 2^e eeuw al een meter dik. De heerbaan is in vrijwel heel West-Maastricht teruggevonden. Zij komt vanuit de Havenstraat aan en vervolgt zijn weg via de Plankstraat (langs Derlon) en Eksterstraat naar de Romeinse brug over de Maas.

Vervolgens is in deze werkput Romeinse bebouwing gevonden uit de 2^e en 3e eeuw na Chr. Dit was de bloeitijd van de Romeinse periode in de stad Maastricht. Uit het onderzoek in werkput 2, zou later blijken dat deze bebouwing aansloot bij een heiligdom dat in 270 na Chr. verwoest is door binnenvallende Germaanse stammen. Deze bebouwing is nooit helemaal verdwenen, maar raakte wel geheel onder de latere bewoning begraven. Zij was vanaf de 10^e eeuw niet meer direct waarneembaar, ze lag onder het maaiveld.

---

²T.A.S.M. Panhuysen, Maastricht staat op zijn verleden (1984) 38

Een volgende laag liet bebouwing uit de 4^e eeuw zien. Het gaat dan om het door de Romeinen aangelegde castellum. Een castellum is een versterkte legerplaats. Er waren in eerdere opgravingen in het Stokstraatkwartier al delen van het castellum teruggevonden. De opgraving Derlon maakte het beeld completer, met name doordat men de westelijke toegangspoort van het castellum heeft aangetroffen in werkput 2. Het castellum (180 meter bij 90 meter) was een stuk groter dan het heiligdom. Het had dan ook een verdedigende functie.

Bovenop deze Romeinse bebouwing trof men veel grondlagen aan waaruit geconcludeerd kan worden dat er op deze plaats een onafgebroken bewoning is geweest sinds de pre - Romeinse periode. Echter, deze lagen van bewoning zijn in tegenstelling tot de Romeinse lagen meestal niet van steen, maar van vergankelijke materialen gebouwd waardoor ze niet meer zo goed zichtbaar zijn.

Opmerkelijk is dat binnen het castellum de cultuurlagen van de zesde tot en met het begin van de achtste eeuw ontbreken. Buiten de muur van de versterking is de ophoging uit datzelfde tijdsbestek juist heel dik en rijk aan vondsten. Het heeft te maken met de bisschoppen die binnen het castellum hun zetel hadden. Hun kerk was waarschijnlijk gebouwd op de plaats waar nu de O.L.V.-kerk staat.

Wanneer de bisschopszetel uit Maastricht naar Luik wordt overgeheveld zien we dat tot aan de elfde eeuw de bewoning hier zeer intensief moet zijn geweest. Er zijn nog muren van laatmiddeleeuwse woonhuizen naar boven gekomen, voorafgegaan door huizen die van hout en leem vervaardigd waren. Een echte huisplattegrond kwam er niet uit. Dit was volgens Panhuysen te wijten aan de gevolgde opgravingsmethode.

In de tweede werkput vormde de resten die zijn aangetroffen van het heiligdomcomplex de oudste bewoningslaag. Het heiligdom zou tot stand gekomen zijn in twee opeenvolgende bouwfases. De eerste fase, die aansluit op de Romeinse heerbaan is gebouwd in de eerste helft van de 2^e eeuw na Chr. Het gaat om een eenvoudig ommuurde hof (17,5 meter breed), die met zijn noordgevel aan de zuidelijke bocht van de weg grenst. Het grootste deel van de hof was gebouwd met steensoorten die in de buurt voorradig waren. Tijdens de tweede bouwfase (eind 2^e eeuw) is het plein verfraaid met bijgebouwen, een godenpijler, een waterput en pleisterwerk. De vloer werd zelfs met roze cement bedekt.

De godenpijler verdient extra aandacht in dit verhaal. Hij was ongeveer tien meter hoog. Aan weerszijden werd hij bekleed met afbeeldingen van Romeinse goden. Van de oorspronkelijke zuil zijn alleen de afbeeldingen van de goden Diana en Fortuna teruggevonden. Jupiter zelf werd met een levensecht (2 meter hoog) beeld vereerd, dat stond op de pijler.

Dat een tempel deel uitmaakt van het geheel is zeer waarschijnlijk, maar niet helemaal zeker. Men dacht in 1983 dat de tempel in zuidelijke richting getraceerd zou kunnen

worden in de pandtuin van de O.L.V.- kerk. Deze verwachting deed men niet zomaar, er waren immers in het begin van de 20^e eeuw vergelijkbare stukken beeldhouwwerk ontdekt. In 1996 is bodemonderzoek verricht waarbij Romeinse voorwerpen aan het licht zijn gekomen. De tempel zelf werd niet aangetroffen, waardoor de archeologen hun hypothese omtrent de tempel moesten bijstellen. Ze verwachten nu dat de tempel onder O.L.V.- kerk te vinden is.

Het heiligdom kwam in 270 na Chr. aan haar einde als gevolg van een plundering door Germaanse stammen.

De volgende laag die de archeologen aantreffen liet 4^e eeuwse resten van het castellum zien.

Het ziet er na uit dat sommige stukken van het heiligdom in het castellum als militaire utiliteitsgebouwen dienst deden. Weer andere onderdelen werden als fundament gebruikt onder nieuwe bebouwing alsmede onder de Romeinse brug. Sommige beelden werden tot kalk gebrand. Men had veel kalk nodig voor de aanleg van de muren van het castellum. Dat men eigen bouwsels hergebruikte of tot kalk brandde is natuurlijk een gevolg van de plundering van 270. Bij deze gebeurtenis hebben met name de beeldhouwwerken het moeten ontgelden.

Het is zeker dat het castellum zich na de Romeinse periode gehandhaafd heeft temidden van de nieuwe bebouwing. Er werd echter wel geen onderhoud aan de vesting gepleegd. Na het vertrek van de bisschop uit het castellum vinden er zelfs brandgevaarlijke industriële activiteiten (bronsgieten) plaats. Tussen de 9^e en 10^e eeuw vergroeide het castellum met de omringende bebouwing. Sommige delen werden afgebroken, delen werden hergebruikt, bijvoorbeeld in de O.L.V.- kerk (zie afbeelding). Tijdens de opgraving onder Derlon is van het castellum ook nog een deel van de westelijke toegangspoort boven water gekomen. Pas in de 10^e eeuw verdwijnt het castellum onder nieuwe bebouwing. Dit komt ook tot uiting in geschreven bronnen. Maastricht wordt in deze periode voor het laatst aangeduid met de benaming "castrum".

Het is verder merkwaardig dat in 19^e eeuwse literatuur al over het castellum gesproken wordt. Onbegrijpelijk is achteraf nog altijd de opmerking uit 1907 van A. Blanchet in zijn boek over de Romeinse stadsmuren van Gallië, dat in de omgeving van de O.L.V.- kerk de sporen waren gevonden van het castellum dat de brug over de Maas verdedigen. Hij kon dat toen nog niet weten, want pas in 1910 ontdekte stadsarchitect W Sprenger onder de westelijke kruisgang van de O.L.V.-kerk voor het eerst een fragment van de laat-Romeinse versterking.³

In 1343 wordt de deels op de overblijfselen van het Romeinse castellum gebouwde Sint-Nicolaaskerk ingewijd. Deze kerk was verbonden met de O.L.V.-kerk in die zin dat laatstgenoemde de kapittelkerk was en de eerste de rol van parochiekerk vervulde. Haar

---

³T.A.S.M. Panhuysen Romeins Maastricht en zijn beelden. (1996) 53

fundering berust voor een deel op de Romeinse castellummuren. Ook belangrijk was de ontdekking van een beerput waar een der funderingsblokken van het koor doorheen was geslagen. Panhuysen schrijft: " einddatum put door inwijdingsdatum kerk"⁴. De apsis van de kerk had de castellummuur die bij Derlon gevonden is als fundament. Echter een klein gedeelte van de muur is gesloopt bij de aanleg van een kelder onder de apsis.

De Sint-Nicolaaskerk is in 1838 afgebroken nadat ze eerder was ingestort. Op de plaats van de kerk verrees in 1853 hotel Derlon. Dit hotel maakte voor de fundering dankbaar gebruik van de koorpartij met inbegrip van de apsis. De apsis steunde op zijn beurt weer op de Romeinse castellummuur!

Dit geeft meteen ook de oorzaak aan van het instorten van de kerk. De kerk was namelijk net zoals het hotel van 1853 enerzijds gebouwd op de Romeinse castellummuur. Anderzijds waren ze gebouwd op losse grond, de resten van het heiligdom lagen een stuk dieper. Men kreeg dus last van verzakkingen. Het bleek in 1983 niet haalbaar om het oude hotel

Derlon te behouden, het restte slechts de sloop. Zelfs de karakteristieke voorgevel kon niet gered worden van de sloopkogel.! Hoewel er een monumentaal pand verloren ging, was er ook positief nieuws. Het grootste pluspunt was dat er nu op een archeologische toplocatie bodemonderzoek zou kunnen plaatsvinden!

De opgraving Derlon en dan met name wat met de Romeinse gebouwde erfgoed is gedaan, zou een mooi voorbeeld van een Belvédèreproject zijn. In een publicatie⁵ over de omgang met de Romeinse Limes in Nederland geven de archeologen Bazelmans en Kolen de Belvédèregedachte mooi vorm middels een uitspraak die ooit door de Romeinse keizer Hadrianus gedaan is. Vrij vertaald: "Het is bouwen onder de gezichtshoek van het verleden". Je geeft het verleden een plaats binnen eigentijdse ontwikkelingen, behoud door ontwikkeling. Deze prachtige slogan belichaamt de omgang met het Romeinse erfgoed onder hotel Derlon als geen ander. In Derlon kunnen we het Romeinse erfgoed puur als relict zien, maar we kunnen het erfgoed ook beschouwen als historisch proces⁶. "Het ordenen en inrichten van onze eigen wereld en ruimte temidden van al die zaken die door vorige bewoners in het landschap zijn achtergelaten".⁷ "Het inrichten met geschiedenis is onderdeel van onze geografische conditie".⁸

Herngreen sluit aan bij die conclusie door te zeggen: " De inrichting van het land werd dus overwegend gedictieerd door nut en noodzaak". "Veel natuurlijke belemmeringen en

---

⁴T.A.S.M. Panhuysen, Maastricht staat op zijn verleden (1984) 41

⁵J. Bazelmans/J. Kolen, Bouwen onder de gezichtshoek van het verleden, in De gewenste geschiedenis, pleidooi voor het Limesprogramma (2003) 18

⁶ J. Bazelmans/J. Kolen, Bouwen onder de gezichtshoek van het verleden, in De gewenste geschiedenis, pleidooi voor het Limesprogramma (2003) 21

⁷ J. Bazelmans/J. Kolen, Bouwen onder de gezichtshoek van het verleden, in De gewenste geschiedenis, pleidooi voor het Limesprogramma (2003) 21

⁸J. Bazelmans/J. Kolen, Bouwen onder de gezichtshoek van het verleden, in De gewenste geschiedenis, pleidooi voor het Limesprogramma (2003) 21

veel oude, nutteloos geworden artefacten bleven liggen. Niet uit cultuurbewuste gehechtheid of uit ontzag voor de genius loci, maar uit pragmatische overwegingen. Ze lagen niet in de weg of het zou te veel inspanningen kosten om ze weg te halen. En soms kon je ze nog wel ergens voor gebruiken. Zo ontstond de gelaagde mestvaalt der geschiedenis die we nu tot erfgoed verheven hebben".⁹ Deze constatering kan ook betrokken worden op de relictten die onder Derlon gevonden zijn. Een voorbeeld. Tot aan 1983 heeft de Romeinse castellummuur dienst gedaan als fundering. Na 1983 heeft de muur een nieuwe bestemming gekregen. Ze is onderdeel van het verleden geworden doordat ze nu een in een museale context is geplaatst, ze vertelt een deel van de stadsgeschiedenis. De muur is erfgoed geworden en daarmee een anachronistische tijdgenoot, ze biedt een kijk op een wereld die geweest is.

De omgang met het verleden in Maastricht is echter niet altijd zo vanzelfsprekend geweest. Panhuysen merkt op: " Voor zover wij weten is er voor de 19^e eeuw echter nooit een collectie van plaatselijke oudheden aangelegd, zoals vader en zoon Smetius dat in Nijmegen hadden gedaan in de 17^e eeuw".¹⁰ De eerste officiële opgraving in Maastricht dateert uit 1840. Ze wordt vermeldt in de eerste en tot 1984 enige (!) archeologische monografie die over Maastricht geschreven is door C. Leemans, een Leidse archeoloog. De opgraving vond plaats in het Stokstraatkwartier. Er werden resten van een Romeins badgebouw gevonden. Leemans zegt daarover: "Ondertusschen waren tot op het tijdstip der laatste opdelving geene stellige bewijzen van het vroeger aanwezig van Romeinsche gebouwen bekend".¹¹

De 19^e eeuw laat een groei in de belangstelling voor de eigen streekgeschiedenis zien. Zo wordt in 1864 o.a. de Societe historique et archeologique dans le Limbourg opgericht. Terwijl er veel openbare werken plaatsvinden, de aanleg van het kanaal Luik- Maastricht kan in dit verband aangehaald worden, duurt het echter weer tot 1868 alvorens er weer opgegraven wordt, de uitvoerder is andermaal Leemans. Ook wanneer de stad Maastricht in 1875 ontdaan wordt van zijn vesting verdwijnt er een schat aan informatie.

In het verdere verloop van de 19^e eeuw en de 20^e eeuw zien we een toename in de waardering van het eigen erfgoed. Vanaf 1884 komen alle vondsten in een museum van het genootschap terecht, die dan al een hele reeks publicaties op haar naam heeft staan, de zogenaamde Publications die in het Frans verschijnen.

Na de 2^e W.O. wordt de Nederlandse archeologie gereorganiseerd. De Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) wordt opgericht in 1947 en vanaf 1950 zien we haar steeds vaker actief bezig in Maastricht. Tot 1965 is door de ROB, vaak onder leiding van de heer J.E. Bogaers veel goed werk gedaan onder vaak moeilijke omstandigheden. Het leverde veel kennis over het verleden en met name over de Romeinse periode op. Na

---

⁹ R. Herngreen, De 8^e transformatie, over planning en regionale identiteit (2002) 16

¹⁰ T.A.S.M. Panhuysen, Maastricht staat op zijn verleden (1984) 13

¹¹ C. Leemans, Romeinsche Oudheden te Maastricht (1843)

1965 vonden er steeds minder opgravingen plaats als gevolg van de hausse in de bouw die niet bij te benen was. "Hoe dringend de problemen in Maastricht ook waren, alleen onderzoek dat landelijke prioriteit verkreeg, werd nog uitgevoerd ".¹² De gemeente Maastricht kon toen niet anders dan in navolging van andere grote steden om een eigen archeologische dienst op te richten. Dat het verleden en het daarmee samenhangende erfgoed in Maastricht leeft onder bestuurders en bevolking mag wel duidelijk zijn. "Het stoorde velen dat de grote verbouwingen en uitbreidingen van de warenhuizen aan de Grote en Kleine Staat in de zestiger en zeventiger jaren niet door bodemonderzoek vooraf waren gegaan".¹³

Sedert de gemeente Maastricht in 1979 een eigen archeoloog (Panhuysen) aannam, zijn opgravingen in Maastricht geen toevallig en incidenteel verschijnsel meer, maar vormen zij een vast onderdeel van de bouwactiviteiten in de stad. Het aantal bodemonderzoeken zou als gevolg van de vele ingrepen aanzienlijk toenemen. Elk onderzoek stond nu ook in teken van een groter geheel: de stad.

Ten aanzien van de omgang met het Romeinse erfgoed dient nog opgemerkt te worden, dat de afgelopen anderhalve eeuw een groot deel verloren is gegaan zonder dat er een bodemonderzoek heeft plaatsgevonden. Vaak werden de Romeinse resten gesloopt, maar een enkele keer zien we ook dat men dit erfgoed in tact laat. Zo is in 1840 het Romeinse badhuis dat gevonden is in het Stokstraatkwartier opgegraven en weer dichtgedekt. Er is gewoon overheen gebouwd. In 1964 werd bij werkzaamheden dit badhuis weer opgegraven en opnieuw toegedekt met zand. De geschiedenis herhaalde zich. Ondanks de grote animo om de Thermen, zo werd het badhuis genoemd, toegankelijk te houden voor het publiek was tijd daar nog niet rijp voor. Pas in 1983 zou het mogelijk worden een opgraving in situ te bewaren die voor het publiek direct toegankelijk zou blijven (Derlon). Dat dit tegenwoordig nog altijd als een gemiste kans wordt beschouwd mag wel afgeleid worden uit de verleden jaar gepresenteerde voorstel om het museum Derlon ondergronds te laten aansluiten op de nabij gelegen Thermen.

De plaats van de Derlon-opgraving binnen de aanwezige kennis over het verleden in Maastricht.

Het bodemonderzoek onder hotel Derlon heeft een enorme bijdrage geleverd aan de beeldvorming over het (Romeinse) verleden van de stad Maastricht. Veel kennislacunes konden met behulp van deze opgraving geheel of gedeeltelijk gedicht worden. Het hotel gelegen op de hoek O.L.V.-plein en Plankstraat, ligt dan ook op een voor archeologen uiterst interessante plaats, namelijk binnen het Romeinse castellum. Naast de opgraving onder het hotel Derlon is er vanaf de jaren '50 tot en met begin van de jaren '80 in het

---

¹²T.A.S.M. Panhuysen, Maastricht staat op zijn verleden (1984) 20

¹³T.A.S.M. Panhuysen, Maastricht staat op zijn verleden (1984) 23

Stokstraatkwartier veel oudheidkundig bodemonderzoek verricht naar aanleiding van een grootscheepse renovatie van de buurt. Er is eerder o.a. opgegraven aan de Houtmaas, de Havenstraat en de Stokstraat. Verder is sinds 1868 er regelmatig op en rond het O.L.V.-plein onderzoek gedaan. Van de 23 opgravingen die er in Maastricht plaatsvonden voor 1979, hebben er 14 plaatsgevonden op het O.L.V.-plein, zes in het Stokstraatkwartier, een in de pandhof van de St.Servaas, een onder het Vrijthof en een in de Maas (zie kaart).

Sinds in 1979 Maastricht als zesde stad in Nederland, ertoe overging om een eigen archeoloog aan te stellen is de kennis over het Romeinse verleden met name door de opgravingen Havenstraat 12 (1980), Mabro (1981-1982), Houtmaas 14 (1982) en Derlon (1983) enorm toegenomen.

De opgraving Derlon sluit goed aan bij eerder gedane bodemonderzoeken en heeft een aantal hypotheses bevestigd, andere verworpen en nieuwe vragen opgeroepen. Een eerste uniek aspect van Derlon is dat de westelijke toegangspoort en een deel van de muur van het castellum gevonden is en dat deze bevindingen de deels fictieve plattegrond van het castellum completer maken.

Een tweede aspect dat de Derlon-opgraving zo speciaal maakt is het gegeven dat er voor het eerst op een plek een continue bewoning aangetroffen is. Er waren van tevoren nog maar weinig aanknopingspunten van vijfde eeuwse bewoning aan het licht gekomen. Onder het hotel zijn er betrekkelijk veel vondsten uit de vroege middeleeuwen en met name uit de vijfde eeuw gedaan. Ook werd duidelijk dat de bevolking in de volgende eeuwen op en rond het castellum zou blijven wonen. Echter tussen de zesde en het begin van de achtste eeuw zien we dat rondom het castellum dikke cultuurlagen te vinden zijn en dat deze lagen binnen de muren van het castellum ontbreken. Dit zou te wijten zijn aan de bisschopszetel die binnen het castellum was gevestigd, de voorloper van de O.L.V.-kerk. Terwijl de bisschop binnen het castellum resideert, zou de plaatselijke bevolking buiten de muren een agglomeratie gevormd hebben.

Het derde aspect behelst de vondst van een heiligdom. T. Panhuysen zegt hierover: "Het heiligdom dat is aangetroffen is, hoe bescheiden ook, is een belangrijk nieuw element in de kennis van de nederzetting. De luister van de gebeeldhouwde godenmonumenten zegt meer over de rijkdom van de bewoners van het Limburgse land dan over de betekenis van Maastricht in die dagen".¹⁴

Een vierde aspect dat deze opgraving zo bijzonder maakt is dat het weglichaam van de Romeinse heerbaan dat uit de richting Havenstraat komt aangesloten kon worden op de Romeinse brug. De heerbaan komende uit de Havenstraat maakt bij de hoek met de Plankstraat een knik naar de Maas.

---

¹⁴T.A.S.M. Panhuysen, Maastricht staat op zijn verleden (1984) 45

Een vijfde aspect dat deze opgraving zo bijzonder maakt is dat men weet wat met de bouwresten het geplunderde heiligdom gebeurt is. Sommige delen zijn gebruikt in de pijlers van de Romeinse brug over de Maas. Andere delen zijn tot kalk gebrand om de castellummuur aan te leggen en weer andere delen zijn opgenomen in de westelijke toegangspoort.

Een zesde aspect dat uniek genoemd mag worden is, de vondst van een geplaveid weggetje dat voor-Romeins gedateerd wordt. Het zou gaan om een door de oorspronkelijke bewoners van Maastricht aangelegde weg die met maaskeien bestraat is. Het gaat volgens de Maastrichtse archeologen om de oudste verharde straat van Nederland!

Wat heeft men gedaan met de opgraving in 1983

De uitkomsten van het oudheidkundig bodemonderzoek verwonderden vriend en vijand. De opgraving Derlon had op veel vragen een antwoord en bood een goede kijk op de ontstaansgeschiedenis van de stad Maastricht. Bovendien was de opgraving van beperkte omvang, uitgedrukt in vierkante meters. Velen opperden dan ook voor het behoud van de opgraving, de archeologen niet in de laatste plaats! Van de Romeinse periode, was immers niks in situ zichtbaar voor het publiek. Dit was de kans om het Romeins verleden van de stad recht te doen.

Het hotel had echter andere plannen. Men wilde in de benedenverdieping een zwembad aanleggen, dat was heel trendy in de jaren '80. Het zwembad is er nooit gekomen, de opgraving is in situ bewaard gebleven voor het nageslacht. Het hotel herbergt momenteel in de kelder de opgraving met een daaraan gekoppelde permanente expositie. Dit is een perfect voorbeeld van het Belvédère denken. Het verleden is onderdeel van het heden geworden. Cultuurhistorie en horeca hoeven elkaar niet uit te sluiten, maar vullen elkaar juist aan in dit geval. Het hotel geniet dankzij het Romeinse erfgoed naamsbekendheid tot ver buiten Nederland. Het museum wordt in tal van (buitenlandse) reisgidsen vermeldt. Niemand betreurt het dat het zwembad verleden tijd is, het is toch veel leuker om naast een Romeinse godenpijler je croissantje te nuttigen!

De omgang met het Romeinse erfgoed anno 2003

De opgraving onder hotel Derlon heeft verleden jaar, in april 2002, de status van rijksmonument verkregen. Met haar toekomst zit het dus wel snor. Dat kan niet gezegd worden van de omgang met het gehele Romeinse erfgoed in Maastricht. Hoewel er bij recente opgravingen in de binnenstad, o.a. op de Markt en het Vrijthof vrij hoge bezoekersaantallen konden worden genoteerd is het inpassen van archeologische vondsten en met name toevalstreffers in nieuwbouw "out of the question".

Verder is de archeologische collectie van Limburg, waaronder veel vondsten uit Maastricht, niet meer voor het publiek toegankelijk sinds 1999. (zie de eerste alinea van het bijgevoegd krantenartikel) Het Bonnefantenmuseum heeft deze afgestoten. Na jarenlang soebatten over een geschikte locatie, is de collectie naar alle waarschijnlijkheid eind 2004 weer te zien, dan in het Centre Ceramique. Het nadeel is wel dat dit gebouw in feite te klein is voor zo'n omvangrijke collectie. Er zijn alweer nieuwe plannen om aan het opgeknapte Bassin in een oude timmerfabriek, zowel het Natuurhistorisch Museum, het Museum Spaans Gouvernement en de archeologische collectie Limburg onder te brengen. Een definitieve beslissing is daarover nog niet genomen, hoewel de gemeenteraad verheugt heeft gereageerd op deze plannen van het college.

Daarnaast is er eind 2003 een brede discussie losgebarsten over wat te doen met het culturele erfgoed van de stad Maastricht. Daartoe heeft men een 'culturele biografie' geschreven. (zie krantenartikel) Hierin staat beschreven wat de identiteit van de stad Maastricht is. Een stad heeft meerdere lagen die de identiteit van een stad bepalen. Deze bestaat in Maastricht uit vier identiteiten. De Romeinse stad is een van die vier kenmerkende lagen. Deze laag is echter nauwelijks toegankelijk voor het grote publiek. Dit heeft met name te maken met de slechte expositiefaciliteiten.

De erkenning van verschillende lagen in de stad vinden we ook terug in het proefschrift van Paul Meurs. Deze spreekt zich uit voor een gelaagde stad¹⁵. Hij vindt dat elke tijd een nieuwe laag toevoegt en dat je steden niet moet terugbrengen tot een laag afkomstig uit een periode. Je mag een stad niet bevriezen, stilzetten in de tijd. Een stad behoort aan verandering onderhevig te zijn.

De politiek en de toeristische sector spreken over 'city branding', het merken van een stad zodat deze zich kan onderscheiden van andere steden. Dit met het oog op het toerisme, een van de drijfveren van de economie van de stad. Daarbij moet men oppassen de stad niet te zeer te willen 'vermarkten' in deze dagen van de beleveniseconomie!

Anna Vos schreef een verkenning in het pleidooi voor het Limes- programma. Ze heeft het over vier verschillende vormen van omgang met geschiedenis en het gebouwde erfgoed die voorkomen naast het traditionele behoud door om een opgraving een hek te zetten. Zij spreekt zich uit voor nieuwe en verrassende inbeddingen die de archeologie betekenisvol zouden maken, te weten; vanzelfsprekende geschiedenis, gelaagde geschiedenis, meervoudige geschiedenis en levende geschiedenis.¹⁶ Deze vier vormen hebben allemaal betrekking op de plek waar nu hotel Derlon staat.

De vanzelfsprekende geschiedenis kenmerkt zich doordat er ruimte geboden wordt voor de gelijktijdigheid van toen en nu. De horecafunctie en het museum met de opgraving in

---

¹⁵ P. Meurs, De moderne historische stad (2001)

¹⁶ A. Vos, Hedendaags Romeins, in De gewenste geschiedenis, pleidooi voor het Limesprogramma (2003) 42-43

situ lopen zo natuurlijk in elkaar over dat er geen spanningen optreden. Ze sluiten elkaar niet uit maar vullen elkaar juist aan.

In de casus Derlon kunnen we ook haar beschrijving van gelaagde geschiedenis terugvinden, er zijn direct meerdere tijdspannen waar te nemen. De diepte van de geschiedenis komt tot uiting doordat je letterlijk naar beneden moet om in het museumgedeelte te komen. Je bevindt je dan op het loopniveau van de 4^e eeuw, met de castellummuur en het poortgebouw op de achtergrond. Het heiligdom uit de 2^e eeuw en de met maaskeijtes geplaveide weg liggen letterlijk lager.

De meervoudige geschiedenis wordt gerepresenteerd doordat de plek zelf wordt hergebruikt. In het verleden zijn o.a. delen van het heiligdom gebruikt bij de aanleg van het castellum, muren van het castellum hebben een nieuw leven als fundament geleid, delen van beelden zijn tot kalk gebrand ten behoeve van het de muuraanleg van het castellum.

Levende geschiedenis kenmerkt zich doordat nieuwe betekenissen doen wortelen in nieuwe vormen van gebruik. Deze zien we evenzeer terug in Derlon, de plek heeft namelijk gediend als:

- woonplaats van Keltische stammen
- Romeins heiligdom
- Romeins castellum
- bisschopszetel met kerk
- bouwplaats van laat- middeleeuwse woonhuizen
- een middeleeuwse kerk
- hotel

Ook Rik Herengreen pleit in zijn boek: "de 8^e transformatie", voor het toevoegen van cultuurhistorie aan andere functies. Hij heeft het over de transformaties water, landbouw, wonen, vertier, economische en technologische dynamiek, verkeer en natuur. Deze transformaties dienen met elkaar gecombineerd te worden, wil men een boeiend en afwisselend landschap creëren. De achtste transformatie is de cultuurhistorie, die zorgt voor het eigene, de identiteit van een plek.

De omgang met de opgraving Derlon is eigenlijk een schoolvoorbeeld van hoe het zou moeten volgens Malta. Al heeft zich ruim voordat Malta in beeld was dit proces voltrokken. De permanente expositie en daarmee het informeren van het publiek is een van de uitgangspunten van Malta die in Derlon bijzonder goed tot zijn recht komt. Een andere doelstelling van Malta is het behoud van de archeologische waarden in situ. De praktijk leert dat de aantallen opgravingen juist toenemen dankzij de verbeterde financieel juridische basis. Wanneer nu meer opgravingen ingepast zouden kunnen worden op een wijze zoals bij hotel Derlon gebeurt is zou men het probleem van de toename van de opgravingen kunnen ondervangen, er zou meer in situ bewaard worden.

Daarbij dient wel opgemerkt te worden dat de gemeente destijds het onderzoek heeft betaald en aan het hotel een schadevergoeding moest betalen omdat hun bouwplannen verstoord werden. Het "verstoorder betaalt" principe was hier nog niet van toepassing. Een andere opmerking die gemaakt moet worden is deze. Door naar het verleden te kijken is ook je eigen samenleving in het geding. Het behouden en inpassen van Romeinse relictten zoals in Derlon gebeurd is zegt iets over onze waardering van de Romeinse periode die de stad Maastricht gekend heeft. Maastricht dankt toch haar vorm en naam aan de Romeinse bezetting. De stad afficheert zich graag met haar rijke (Romeinse) verleden door zich de oudste stad van Nederland te noemen. Wanneer we het toch over het gewenste verleden hebben en de daarmee samenhangende identiteitsvorming zou je er aan kunnen twifelen of het Verdrag van Maastricht van 1992 wel in deze stad zou hebben plaatsgevonden wanneer de stad geen Romeinse "roots" zou hebben. De Europese Unie ziet zichzelf immers als de rechtmatige opvolger van het Romeinse Rijk. Waarom zou je een van de belangrijkste naoorlogse verdragen, de invoering van de Euromunt, houden in een stad die geen binding heeft met zulk een verleden?